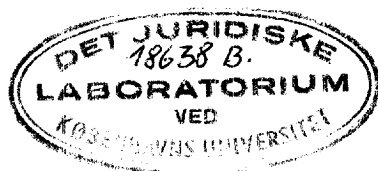

ægteskab

6 ægteskabet i statistisk og sociologisk belysning

udarbejdet af socialforskningsinstituttet ved Inger Koch-Nielsen

for
ægteskabsudvalget af 1969

betænkning nr. 726
københavn 1974

Ægteskabsudvalgets medlemmer

Afdelingschef i justitsministeriet *N. C. Bitsch* (formand).

Fhv. folketingsmedlem, landsretssagfører *Hanne Budtz*.

Folketingsmedlem *Poul Dam*.

Statsadvokat *Mogens Hornslet*.

Højesteretssagfører *Oluf Lind*.

Overpræsident *Carl Moltke*.

Folketingsmedlem, socialrådgiver *Inge Fischer Møller*, der i 1973 har afløst fhv. justitsminister *Karl Hjortnæs*.

Amtskontorchef *Bodil Panild*, der i 1974 har afløst amtskontorchef *Th. Opstrup*.

Landsdommer *Inger Margrete Pedersen*.

Fhv. folketingsmedlem, lektor *Else-Merete Ross*.

SEKRETARIAT

Statsadvokat *Mogens Hornslet*.

Byretsdommer *Svend Danielsen*.

Fuldmægtig i justitsministeriet *Ebbe Nielsen*.

Fuldmægtig i justitsministeriet *Knud Knudsen*.

Forslag eller bemærkninger kan indsendes til:

Ægteskabsudvalgets sekretariat,
Justitsministeriet,
Slotsholmsgade 10,
1216 København K.

Ægteskabsudvalgets opgave

Udvalget skal overveje, i hvilket omfang der på baggrund af de ændrede samfundsforhold, ændringen af kvindens stilling i samfundet og de heraf følgende ændringer af opfattelsen af ægteskabsinstitutionen er behov for revision af reglerne om ægteskabs indgåelse og opløsning, herunder reglerne om fremgangsmåden ved separation og skilsmisse, samt reglerne om ægteskabets retsvirkninger og om børnenes retsstilling under ægteskabet og efter separation eller skilsmisse.

Udvalget skal samtidig overveje, om der i tilknytning hertil er behov for ændring af regler i den øvrige lovgivning, der har forbindelse med ægteskabslovgivningen, og om nogle af de bestemmelser i lovgivningen, der knytter retsvirkninger til ægteskabet, bør kunne anvendes på visse ægteskabslignende forhold.

Forord

I foråret 1970 rettede justitsministeriets ægteskabsudvalg af 1969 en henvendelse til socialforskningsinstituttet om til brug for den forestående revision af ægteskabslovgivningen at få foretaget en undersøgelse af befolkningens kendskab og holdning navnlig til følgende bestemmelser i ægteskabslovgivningen:

- 1) Betingelser for at opnå separation og skilsmisse.
- 2) Fællesboets deling ved separation og skilsmisse.
- 3) Samkvemsrettens udøvelse.
- 4) Underholdsbidraget.

Udvalget ønskede, at undersøgelsen blev tilrettelagt således, at man kunne sammenligne viden og holdning hos forskellige civilstandsgrupper.

Først i foråret 1972 var de økonomiske og øvrige ressourcemæssige forudsætninger tilstede for, at socialforskningsinstituttet kunne gå igang med undersøgelsen.

For at imødekomme ægteskabsudvalgets ønske om, at forskellige civilstandsgruppers viden og holdning skulle kunne sammenlig-

nes, kom undersøgelsen til at omfatte følgende grupper:

- 1) Personer, gift i 1972, i aldersgruppen 18–50 år.
- 2) Personer, skilt i 1972, i aldersgruppen 18–50 år.
- 3) Personer, som har været gift i mindst 10 år med samme ægtefælle og som stadig er gift, i aldersgruppen 18–50 år.
- 4) Ugifte (dvs. personer, som hverken er eller har været gift) i aldersgruppen 18–50 år.

I alle grupper blev 500 personer udtrukket tilfældigt i et repræsentativt udsnit af kommuner. Interviewingen fandt sted i maj 1973 med en opsamlingsfase i august 1973, hvor interview blev opnået med en del af de personer, som enten ikke havde været til at træffe eller ikke havde ønsket at lade sig interviewe i maj måned.

Undersøgelsen er finansieret af Justitsministeriet, Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd og Socialforskningsinstituttet.

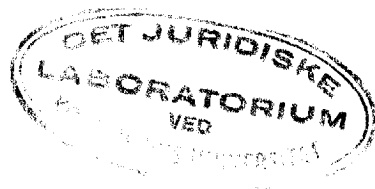
Nærværende betænkning indeholder foreløbige hovedresultater fra denne undersøgelse. Socialforskningsinstituttet udsender

herefter en samlet rapport om ægteskabsundersøgelsen med en mere udførlig dokumentation af resultaterne.

Undersøgelsen er udført af forskningsassistent ved socialforskningsinstituttet cand. jur. Inger Koch-Nielsen.

N. C. Bitsch,
formand for
ægteskabsudvalget.

H. Friis,
direktør for
socialforsknings-
instituttet.

Indledning

I debatten om ægteskabets funktion og berettigelse er det traditionelle ægteskab især blevet angrebet for at hæmme individets udfoldelsesmuligheder og isolere parterne i ægteskabet fra det omgivende samfund og dets problemer. Som en praktisk konsekvens heraf blev der i 1960'erne i form af kollektiver og storfamilier iværksat en del eksperimenter med alternative samlivsformer.

Ved begyndelsen af 1970'erne tog debatten en ny drejning, således at interessen nu i højere grad blev koncentreret om et andet alternativ til ægteskabet, det såkaldte »papirløse« ægteskab. Også dette alternativ skulle stille parterne i forholdet friere overfor hinanden og derved gøre dem mere selvstændige i det indbyrdes forhold og mere åbne overfor omverdenen.

Disse forsøg med nye samlivsformer og debatten omkring dem tolkes af mange i retning af, at der har fundet en generel ændring sted i opfattelsen af ægteskabets betydning. Dette synspunkt kommer også frem i ægteskabsudvalgets kommissorium: »Udvalget skal overveje, i hvilket omfang der på baggrund af de ændrede samfundsforhold, ændringen i kvindens stilling i samfundet og de heraf følgende *ændringer i opfattelsen af ægteskabsinstitutionen* er behov for revision

af reglerne«. En ændret opfattelse af ægteskabet kan imidlertid have forbindelse med forskellige sider af ægteskabet og give sig forskellige udslag:

Man kan således tænke sig, at der alene er sket en ændring i opfattelsen af *vielsens betydning*. I så fald består parforholdet med gensidige rettigheder og forpligtelser stadig; det etableres blot ikke længere nødvendigvis ved en vielse, men ved at man »flytter sammen«. Den manglende trang til at formalisere forholdet og markere overgangen fra den ugifte til den gifte stand er måske et udslag af en almindelig modvilje mod traditioner og formelle handlinger. Er dette tilfældet, vil der kunne konstateres en stigning i de papirløse ægteskaber, men ægteskabets funktion er den samme.

Ændringen kan også være af mere fundamental art: det kan tænkes, at det ikke længere accepteres, at ægteskabet er *et samfundsanliggende* og derfor underkastet statsmagtens reguleringer både for så vidt angår indgåelse og ophævelse af ægteskabet samt dets nærmere indhold. En sådan holdning kan give sig udslag i, at man vælger at leve papirløst, men også i, at man vælger ægteskab, men ønsker en friere skilsmisseadgang, således at parterne selv kan »opsige« ægte-

skabet, når de ønsker det. Dette syn på ægteskabet kan blive forstærket af, men også selv fremkalde de mange skilsmisser, som netop er et udtryk for, at ægteskabet ikke længere opfattes som en livsvarig forbindelse.

Endelig kan der være sket en ændring i opfattelsen af *ægteskabets indhold og funktion*. Især har den traditionelle arbejdsdeling mellem hustru og mand, som ved at holde kvinden borte fra arbejdsmarkedet på langt sigt gør hende afhængig af manden og hans forsørgelsesevne, i de senere år været genstand for en fornyet heftig debat.

På grundlag af resultaterne fra ægteskabsundersøgelsen og andre undersøgelser samt på grundlag af eksisterende statistisk materiale skal der i det følgende gøres et forsøg på at belyse, A) i hvilket omfang opfattelsen af ægteskabet har ændret sig, samt B) hvad baggrunden for en sådan ændret opfattelse kan tænkes at være. En række forhold, der kan tages som udtryk for en ændret ægteskabsopfattelse, kan imidlertid ligeså vel opfattes som årsager til ændringerne. Disse forhold vil derfor blive nævnt under behandlingen af begge problemer.

A. En ændret ægteskabsopfattelse

1. Ægteskab eller papirløst samliv

I 1969 lå antallet af vielser på ca. 39.000, i 1971 var det faldet med 16 pct. til ca. 32.800. Faldet finder sted i alle aldersgrupper hos begge køn, jfr. tabel 1a, hvoraf det f. eks. fremgår, at 136 ud af hver 1.000

ugifte mænd i aldersgruppen 20–24 år giftede sig i 1969, mens tallet året efter var faldet til 120; og i 1971 var der kun 104 ud af hver 1.000 ugifte mænd i alderen 20–24 år, som indgik ægteskab.

Tabel 1a. Antallet af årlige vielser pr. 1.000 ugifte mænd i de forskellige aldersgrupper.

Alders-gruppe	1969	1970	1971
Under 20 år	14,6	12,2	8,7
20–24 år	136,1	120,7	104,3
25–29 –	178,6	160,9	140,4
30–34 –	100,4	93,2	79,1
35–39 –	59,5	54,9	51,0
40–44 –	41,3	40,2	39,3
45–49 –	31,0	32,2	29,3
50–54 –	23,4	23,5	21,5
55–59 –	16,1	16,0	15,3
60–64 –	9,2	9,0	7,5
65–69 –	5,5	5,0	4,8
70 år eller mere .	2,0	1,9	1,7
A. Mænd i alt . .	73,7	67,2	59,3

Tabel 1b. Antallet af årlige vielser pr. 1000 ugifte kvinder i de forskellige aldersgrupper.

Alders-gruppe	1969	1970	1971
Under 20 år	41,0	35,0	28,1
20–24 år	242,6	221,6	188,8
25–29 –	184,1	169,2	143,5
30–34 –	91,6	82,9	77,5
35–39 –	48,9	47,4	43,8
40–44 –	30,6	29,9	29,4
45–49 –	20,0	21,2	19,8
50–54 –	11,0	11,9	10,2
55–59 –	4,6	5,0	4,2
60–64 –	1,6	1,5	1,6
65–69 –	1,2	1,2	1,2
70 år eller mere .	0,2	0,3	0,2
B. Kvinder i alt .	55,2	50,5	43,7

Kilde: Befolkningens bevægelser 1971. Statistiske Meddelelser 1973.

Spørgsmålet er nu, om dette stærke fald i vielserne helt eller delvis tilsvares af en stigning i de papirløse samlivsforhold, således at folk i stedet for at gifte sig blot flytter sammen, eller om det er udtryk for, at den mere permanente pardannelse er på retur. Det sidste lyder ikke meget sandsynligt, og der findes da også flere tegn på, at de papirløse samlivsforhold erstatter det formelle ægteskab: I slutningen af 1960'erne lå andelen af fødsler uden for ægteskab således på 10–11 pct. I 1971 steg tallet til 12 pct., og i 1972 nåede det op på 14 pct. En formodning om, at en stor andel af disse fødsler har fundet sted i de papirløse samlivsforhold, bestyrkes af en opgørelse over Mødrehjælpens klientel: I 1969 var andelen af samboende blandt Mødrehjælpens ugifte nyansøgere (om hjælp til at gennemføre svangerskabet) på 27 pct. I 1971 var andelen steget til 41 pct.¹⁾

Ægteskabsundersøgelsen

Resultaterne fra socialforskningsinstituttets ægteskabsundersøgelse viser, at 27 pct. af de ugifte (mellem 18 og 50 år) og 34 pct. af dem, der blev skilt i 1972 (mellem 18 og 50 år) bor sammen med en ven (veninde).

De ugifte interviewpersoner er udvalgt blandt de 18–50 årige som repræsentative for denne aldersgruppe. I hele befolkningen er der (1. januar 1972) 592.000 ugifte i disse aldersklasser.²⁾ Hvis 27 pct. af disse lever papirløst, giver det et tal på 160.000 papirløse ugifte i hele landet. Hertil kommer så de af de fraskilte, som lever papirløst. Da gruppen af fraskilte i denne undersøgelse er udvalgt blandt dem, der blev skilt i 1972, vil

det imidlertid ikke være korrekt at overføre andelen af papirløse i denne specielle gruppe på samtlige fraskilte. Det kan til sammenligning anføres, at der på samme tidspunkt var 1.442.000 gifte personer i de samme aldersklasser.²⁾

Ægteskabsundersøgelsens resultater kombineret med de nævnte oplysninger om vielser og fødsler udenfor ægteskab indikerer således en stigning i de papirløse forhold.

Problemet er, om denne ændrede adfærd er udtryk for en ændret holdning til ægteskabet hos de pågældende, således at vielse eller en formalisering i det hele taget anses for helt overflødig. En anden mulighed er, at det papirløse samliv ikke vil erstatte ægteskabet, men være en mere uforpligtende form for samliv, som evt. senere afløses af ægteskabet. Det papirløse samliv kunne således tænkes at være en form for prøveægteskab.

Proveægteskab

I begge grupper samlevende i ægteskabsundersøgelsen opfatter ca. 40 pct. det papirløse samliv som et prøveægteskab, idet de som svar på, hvorfor de ikke har giftet sig, angiver, at de snart skal giftes, at de overvejer at gifte sig, eller at de ønsker en prøvetid først. Proveægteskabets udbredelse fremgår endvidere af, at ca. $\frac{2}{3}$ af de nygifte (gift i 1972) har boet sammen i over $\frac{1}{2}$ år, før de giftede sig. En egentlig anti-ægteskabsholdning findes hos 25 pct. af de ugifte samlevende og hos 24 pct. af de fraskilte samlevende, idet disse som svar på spørgsmålet om, hvorfor de ikke har giftet sig, erklærer, at de ikke vil binde sig, eller at man ikke skal have papir på hinanden. Økonomiske fordele ved det papirløse samliv nævnes af ca. 13 pct. i

¹⁾ Lieck, Alfred: Papirløse ægteskaber belyst ud fra Mødrehjælpens erfaringer. Juristen og Økonomen 2/1974.

²⁾ Kilde: Befolkningens bevægelser 1971. Statistiske Meddelelser 1973.

Tabel 2. De samlevende fordelt på årsagen til, at de ikke har giftet sig.

	Samlevende ugifte		Samlevende fraskilte	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Skal snart giftes	4	4	7	5
Overvejer at gifte sig; skal først have en prøvetid	39	36	48	36
Økonomiske grunde	15	14	16	12
Vil ikke binde sig; ikke papir på hinanden; ingen grund til det	28	25	32	24
Andet	14	13	16	12
Ved ikke/har ikke overvejet	9	8	11	8
Uoplyst	—	—	4	3
I alt	109	100	134	100

begge grupper. Økonomien opfattes altså kun i relativt ringe omfang som den væsentligste årsag til ikke at indgå ægteskab.

Af de samlevende ugifte har halvdelen boet sammen med deres ven eller veninde i højst 1 år og 4 mdr. Det er således ikke de meget langvarige samlivsforhold, der er tale om.

Af de samlevende ugifte har ca. 15 pct. børn, som vennen eller veninden i de fleste tilfælde er far eller mor til, og af de samlevende fraskilte har 76 pct. børn – for størstedelens vedkommende med deres tidligere ægtefælle. Også dette tyder på, at det papirløse samliv for mange er et prøveægteskab, der erstattes af et egentligt ægteskab, når man får – eller overvejer at få – fælles børn.

2. Ægteskab som livsvarig forbindelse

Det stigende antal skilsmisser nævnes ofte som et andet udtryk for den ændrede holdning til ægteskabet. I løbet af de 10 år fra 1960 til 1970 er antallet af årlige skilsmisser steget fra ca. 6.700 til ca. 9.500. Sættes an-

tallet af skilsmisser i relation til antallet af bestående ægteskaber, er der en stigning fra 5,9 skilsmisser til 7,6 skilsmisser årligt pr. 1.000 bestående ægteskaber. I 1971 er der 13.400 skilsmisser, men dette usædvanligt høje tal hænger sandsynligvis sammen med, at der i 1970 trådte en ny lov om ægteskabs indgåelse og opløsning i kraft. I denne lov blev separationstiden nedsat til 1 år. Tidligere havde den været 1½ år. Dvs. at man i 1971 fik en ophobning af skilsmisser efter 1 års separation. Opgørelser foretaget i overpræsidiets¹⁾ viser da også som ventet et fald i skilsmissecantallet i 1972, og faldet indtræder netop blandt de skilsmisser, som finder sted efter separation, mens tallet for utroskabs-skilsmisser ikke har ændret sig. Oplysninger for hele landet foreligger endnu ikke.²⁾

Det er på denne baggrund sandsynligt, at ægteskabet ikke længere opfattes som den livsvarige forbindelse, det tidligere var. Man må ikke desto mindre erindre, at de fleste ægteskaber fortsat ikke opløses ved skils-

¹⁾ Beretning fra Overpræsidenten, oktober 1973.

²⁾ Danmarks Statistik oplyser, at skilsmissecantallet for 1972 er opgjort til 13.134.

misse, men ved *dod*. Den forlængede levealder medfører, at ægteskabers gennemsnitlige varighed, på trods af stigningen i skilsmissehyppigheden, i begyndelsen af 1970'erne ligger på omtrent det samme niveau som ved århundredets begyndelse – som påpeget af professor P. C. Matthiessen¹⁾. Imidlertid er det sandsynligt, at antallet af skilsmisser påvirker opfattelsen af ægteskabets stabilitet – også hos de ægtepar, som ikke selv bliver skilt.

Desuden er det rimeligt at antage, at skilsmisser i højere grad betragtes som en privat sag, således at det ikke længere opfattes som lovgivningens opgave at holde folk i et ægteskab, de selv ønsker at komme ud af. Det er i hvert fald et udslag af denne holdning, når ægteskabsudvalget i sin delbetænkning nr. 2 (betænkning nr. 697) om ægteskabets opløsning har foreslået, at der gives ubetinget adgang til separation, hvis blot den ene ægtefælle ønsker det, og at der gives adgang til direkte skilsmisse, såfremt ægtefællerne er enige om at ønske skilsmisse.

Ægteskabsundersøgelsen

Holdning til skilsmisselovgivningen

Resultaterne fra ægteskabsundersøgelsen kan på flere måder kaste lys over problemerne omkring holdningen til skilsmisse. Således er det den hyppigst nævnte fordel ved det papirlose samliv, at det er »lettere at komme fra hinanden«, end hvis man er gift. Det kunne tyde på, at ægteskabets formelle binding også opfattes som en reel binding. For de praktiske problemer i forbindelse med en papirlos »skilsmisse« er i hvert fald lige så store – om ikke større – end efter en almindelig skilsmisse.

¹⁾ Berlingske Tidende, 16. januar 1973.

I alle undersøgelsens grupper er der flertal for den direkte skilsmisseadgang ved enighed mellem ægtefællerne (som foreslået af ægteskabsudvalget), mens tanken om en direkte ensidig skilsmisseadgang derimod kun vinder tilslutning hos et (stort) mindretal.

Tabel 3. Holdning til skilsmisse.

	Ja til direkte skilsmisse ved enighed	Ja til direkte skilsmisse på kun den enes begæring
	Pct.	Pct.
Enlige ugifte	72	29
Enlige fraskilte	75	33
Samlevende ugifte	79	41
Samlevende fraskilte	87	49
Gift i 1972	80	27
Gift i mindst 10 år	75	31

En sådan adgang ville heller ikke være i overensstemmelse med en opfattelse af ægteskabet som en *aftale* mellem to parter; en aftale, der som andre aftaler kan ophæves, hvis parterne er enige herom, men som ikke kan opsiges af den ene part alene, ikke uden et vist varsel (separationstiden).

Holdningen til separationstidens længde varierer en del, men der er i alle grupper flertal for en separationstid på højst 1 år.

Tabel 4. Andelen, som går ind for en separationstid på 1 år eller derunder.

	Pct.
Enlige ugifte	86
Enlige fraskilte	82
Samlevende ugifte	79
Samlevende fraskilte	82
Gift i 1972	80
Gift i mindst 10 år	71

Ca. halvdelen af alle skilsmisser finder nu sted efter utroskabsbestemmelsen. Det har tidligere været foreslået, at den direkte adgang til skilsmisse på grund af ægtefællens utroskab blev ændret til en separationsadgang. Ægteskabsudvalget står i sin betænkning om ægteskabs opløsning (betænkning nr. 697) delt i dette spørgsmål og har derfor med særlig interesse imødeset ægteskabsundersøgelsens resultater på dette punkt. Af de adspurgte i ægteskabsundersøgelsen er det kun 24-43 pct., som mener, at utroskab (fortsat) bør give adgang til skilsmisse. Det er interessant nok især de gifte, der ikke vil tillægge utroskab betydning som skilsmissegrund.

Tabel 5. Andelen, som går ind for direkte skilsmisse ved utroskab.

	Pct.
Enlige ugifte	40
Enlige fraskilte	42
Samlevende ugifte	43
Samlevende fraskilte	42
Gifte i 1972	35
Gifte i mindst 10 år	29

Det er bemærkelsesværdigt, at næsten alle de adspurgte har en holdning til de nævnte skilsmisseregler. Kun meget få besvarer spørgsmålene med et »ved ikke«.

3. Ægteskabet som et økonomisk fællesskab

Opfattelsen af ægteskabet som et økonomisk fællesskab, der danner basis for den traditionelle arbejdsdeling, har sandsynligvis også ændret sig stærkt. Det fremhæves netop hypot i debatten om kvindernes ligestilling, at

ægteskabet ikke bør være en garanti for forsørgelse, hverken mens ægteskabet består eller efter en skilsmisse. Arbejdsdelingen bør ikke gå så vidt, at kvinden ikke bidrager til sin egen forsørgelse ved at tjene penge udenfor hjemmet. Omfanget af de gifte kvinders erhvervsarbejde kan tages som *udtryk* for en sådan ændret opfattelse, hvorefter en kvinde ikke bliver forsørgt ved at gifte sig. Kvinders erhvervsarbejde skyldes imidlertid også en hel række andre faktorer og kan i sig selv betragtes som en *årsag* til en ændret ægteskabsopfattelse og vil som sådan blive omtalt under B. I løbet af de sidste år er der sket en stigning i andelen af erhvervsbeskæftigede gifte kvinder. I begyndelsen af 1960'erne var ca. 30 pct. i erhverv. I 1969 var 48 pct. af de gifte kvinder beskæftigede i erhverv¹⁾, og siden 1969 er stigningen fortsat, således at andelen af gifte kvinder i erhverv allerede i 1971 nåede op på det niveau, som perspektivplanredegørelse I forventede skulle nås i 1985. I november 1973 er tallet nået op på 56 pct.²⁾ Imidlertid er lidt under halvdelen af de gifte kvinder i erhverv kun deltidsbeskæftigede, ligesom færre kvinder end mænd har en erhvervsuddannelse, og de tjener bl. a. derfor mindre end de gifte mænd. Disse forhold medfører, at den gifte kvinde trods stigende erhvervsdeltagelse stadig ikke er stillet som den gifte mand i økonomisk henseende. Arbejdsdelingen finder rent faktisk stadig sted, således at den gifte kvinde til en vis grad er afhængig af, at hendes mand kan forsørge hende.

Ved ægteskabets opløsning vil boet (ægte-

¹⁾ Erhvervsfrekvensen omfatter også de medhjælpende hustruer.

²⁾ Beskæftigelsesundersøgelsen 1973. Statistiske Efterretninger nr. 39/1974.

fællernes ejendele og formue) blive delt i to lige store dele uafhængigt af, hvem der har indbragt den største del af boet eller tjent mest under ægteskabets forløb, medmindre der foreligger ægtepagt. Man har her igen- nem ønsket at sikre den hjemmegående ægtefælle (oftest hustruen) en ligestilling med den erhvervsarbejdende ægtefælle. Det syns- punkt, som ligger til grund herfor, er netop, at ægteskabet er et økonomisk fællesskab og et arbejdsfællesskab, hvor den indsats, der ydes af den erhvervsarbejdende og den hjemmegående ægtefælle, har nogenlunde samme værdi. Dette suppleres så med under- holdsbidraget, idet en hjemmegående hustru i tilfælde af separation og skilsmisse har mulighed for at få tilkendt et sådant bidrag, af- hængigt af ægteskabets varighed og hendes alder og mulighed for at forsørge sig selv.

Ægteskabsundersøgelsen

I ægteskabsundersøgelsen har man belyst holdningen til ægteskabet som økonomisk fællesskab ved at undersøge holdningen til fælleseje og underholdsbidrag. En opfattelse

af, at ægteskabet ikke bør være et økonomisk fællesskab, må bl. a. give sig udslag i en ringe tilslutning til de gældende regler om boets ligedeling og om underholdsbidrag. Så- fremt denne opfattelse hænger sammen med en generel holdning til ægteskabsinstitutio- nen, kan man forvente at finde færre tilhæn- gere af de gældende regler blandt de samle- vende par end blandt de gifte.

Det skal bemærkes, at fællesejet rent fak- tisk findes i næsten samtlige ægteskaber i undersøgelsen, såvel de bestående som de opløste.

Holdning til ligedeling af boet.

Interviewpersonerne blev bedt om at svare på, hvorledes de foretrak, at ægtefællers for- mue og ejendele blev delt ved separation og skilsmisse. De fik mulighed for at vælge mel- lem 3 alternativer: 1) en legal fællesejeord- ning som den nuværende med ligedeling, 2) en legal særejeordning, hvor hver af ægte- fællerne får, hvad de har bragt med ind i æg- teskabet eller erhvervet under dette, 3) et akkvisitionsfællesskab, hvor ægtefællerne får, hvad de har bragt med ind, men deler

Tabel 6. Holdning til deling af boet.

	Enlige		Samlevende		Gifte	
	Ugifte	Frask.	Ugifte	Frask.	i 1972	i mindst 10 år
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Ligedeling (legalt fælleseje)	47	49	51	38	55	68
Hver får sit (legalt særeje)	5	4	4	4	2	2
Hver får, hvad de har bragt med ind i ægte- skabet. Resten deles lige. (Akkvisitionsfælles- skab)	46	42	43	54	41	26
Andet	1	3	2	4	2	3
Ved ikke	1	1	0	1	1	1
I alt	100	100	100	100	100	100
Antal interviewpersoner	307	258	111	134	444	429

det, som de har erhvervet under ægteskabet i to lige store dele.

Der er i alle grupper meget få tilhængere af en legal særejeordning, og bortset fra de samlevende fraskilte flest tilhængere af den legale fællesejeordning. Tilhængerne af akkvisitionsfællesskabet er imidlertid også mange. Både fællesejeordningen og akkvisitionsfællesskabet er udtryk for, at ægteskabet opfattes som et økonomisk fællesskab med en forsørgelsesfunktion, vel nok således at fællesejet er udtryk for det stærkeste fællesskab.

Tilhængerne af særejeordningen er så få, at det ikke kan undersøges, om der er relativt flere af dem blandt de samlevende end blandt de gifte. Derimod er der blandt de gifte flere, som går ind for det legale fælleseje, end der er blandt de samlevende: 68 pct. af dem, der har været gift i 10 år, og 55 pct. af de nygifte, mod 38 pct. af de fraskilte samlevende og 51 pct. af de ugifte samlevende. Det vil sige, at der ingen forskel af betydning er på holdningen hos de *ugifte* samlevende og de *nygifte*. Det kunne tyde på, at de unge, som vælger at leve papirløst, ikke har en væsentlig anden holdning til forsørgelsesfunktionen end de unge, der vælger at gifte sig.

Mens fællesejeordningen sjældent er genstand for den offentlige debat, bliver *underholdsbidraget* ofte udsat for angreb, netop fordi ægteskabets forsørgelsesfunktion hermed udstrækkes til også at gælde efter ægteskabets opløsning. Kritikken går dels på, at bidraget er med til at fastholde den gifte kvinde i hjemmet, fordi hun kan påregnes at blive forsørget også efter en skilsmisse. Dels på at bidraget for den mand, som skal betale, kan være en voldsom økonomisk belastning, især hvis han får en ny familie at forsørge.

På denne baggrund har det været foreslået, at bidraget helt afskaffes eller afskaffes for nye ægteskaber. Der har ligeledes været forslag fremme om, at bidraget ikke skal betales af den ene ægtefælle, men af det offentlige.

Nu må det bemærkes, at der sandsynligvis vil blive ydet underholdsbidrag i færre og færre tilfælde i takt med kvindernes øgede muligheder for at forsørge sig selv, således at underholdsbidraget på den måde vil miste sin betydning, hvad enten loven ændres eller ej. En opgørelse foretaget af Danmarks Statistik på grundlag af indberetninger fra amter og domstole viser, at der kun blev pålagt bidragspligt i 27 pct. af de skilsmisser, der fandt sted i 1. kvartal 1971. Det fremgår af samme undersøgelse, at der er en sammenhæng mellem mandens bidragspligt, (idet det stadig i praksis kun er mænd, der pålægges bidrag) og hustruens alder, således at der er relativt større andel af de ældre end af de yngre hustruer, som fik tilkendt bidrag.

Ægteskabsundersøgelsen

I ægteskabsundersøgelsen optræder der underholdsbidrag i ca. 16 pct af skilsmisserne. At tallet er noget lavere end totalopgørelsens hænger sandsynligvis sammen med, at de fraskilte i ægteskabsundersøgelsen er begrænset til aldergruppen under 50 år. Også her er det kvinderne, som får tilkendt, og mændene som pålægges bidrag.

Holdningen til underholdsbidraget

Holdningen til underholdsbidraget er blevet undersøgt ved spørgsmål, dels om det offentlige bør betale bidraget, dels om det helt bør afskaffes.

Der er i alle de interviewede grupper et betragteligt flertal mod, at det offentlige skulle overtage betalingen af bidraget. Så er der større opslutning om at afskaffe bidraget helt. Fra 20 pct. til 34 pct. ønsker det ubetinget afskaffet, mens 19 pct. til 26 pct. svarer ja med visse forbehold. Størst er modstanden mod bidraget hos de fraskilte mænd, der som venteligt er væsentligt mere negativt indstillet end de fraskilte kvinder. Derimod gælder det for såvel de ugifte sam-

levende som for de gifte, at der ikke er en forskel på mænds og kvinders holdning til bidraget. Det kan på denne baggrund næppe hævdes, at opfattelsen af, at ægteskabet er et økonomisk fællesskab, har ændret sig totalt: Næsten ingen ægtepar har særeje – og ligeså få ønsker særejet indført som legal ordning. Så er der større modstand mod den form for forsørgelse, som ligger i underholdsbidraget. Dog svarer knap halvdelen ubetinget nej til bidragets totale afskaffelse.

Tabel 6.a. Holdning til afskaffelse af underholdsbidraget.

	Enlige		Samlevende		Gifte	
	Ugifte	Frask.	Ugifte	Frask.	i 1972	i mindst 10 år
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Afskaffes helt	28	26	24	34	28	21
Afskaffes for nye ægteskaber	2	2	5	5	1	3
Afskaffes, med andre forbehold	17	19	14	21	19	21
Ikke afskaffes	50	51	53	40	50	54
Ved ikke	5	2	4	1	1	1
I alt	100	100	100	100	100	100
Antal	307	258	111	134	444	429

Tabel 6.b. Andelen, som mener, det offentlige bør overtage betalingen af underholdsbidraget.

	Enlige		Samlevende		Gifte	
	Ugifte	Frask.	Ugifte	Frask.	i 1972	i mindst 10 år
	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.	Pct.
Mænd	30	25	19	25	22	16
Kvinder	16	19	22	12	27	15
Total	26	21	20	19	25	15

B. Baggrunden for en ændret opfattelse af ægteskabet

Der er i det foregående påvist forskellige tegn på, at opfattelsen af ægteskabet på en række punkter har ændret sig, uden at den dog kan siges at have ændret sig totalt; ægteskabet opfattes stadig som havende en række af sine traditionelle funktioner. Baggrunden for den ændring i opfattelsen, som *kan* konstateres, må søges i en række forskellige forhold, således som det også nævnes i ægteskabsudvalgets kommissorium »..... de ændrede samfundsforhold, herunder ændringen i kvindens stilling«.

1. Kvindens stilling

Kvindernes stigende erhvervsdeltagelse er omtalt i forrige afsnit. Som faktorer, der har sammenhæng med denne erhvervsdeltagelse, kan nævnes det lave børnetal pr. familie og udbygningen af daginstitutioner. Det gennemsnitlige antal børn (hjemmeboende under 18 år) er i 1973 1.85¹⁾. Lige så vigtigt er det sandsynligvis, at langt de fleste

kvinder ikke *regner* med at få mere end 2-3 børn²⁾, samt at de på grund af præventionsmidlerne selv har mulighed for at bestemme, hvor mange børn de vil have og hvornår de vil have dem.

Den stærke stigning i antallet af daginstitutioner- og dagplejepladser, som har fundet sted særlig fra midten af 1960'erne, har på den ene side været stærkt medvirkende til at få de gifte kvinder med børn ud i erhvervslivet, men er på den anden side også fremtvunget af, at så mange af denne gruppe kvinder har været nødsaget til at tage et job. Ikke kun udbygningen af institutions- og dagplejepladser, men også den debat, som har været ført i forbindelse hermed, kan tænkes at have fremkaldt anden holdning til daginstitutioner, end man tidligere har haft. Fremhævelsen af, at i hvert fald en halvdagsplads er sundt for barnet, og at uddannede pædagoger har bedre muligheder for at lære barnet at lege, at det er sundt for barnet at være sammen med andre børn osv. må antages at påvirke mødrenes opfattelse af, hvor nødvendige netop de er for deres barns trivsel. Forskellige undersøgelsesresultater tyder imidlertid på, at denne ideologi ikke er så

¹⁾ Statistiske Efterretninger nr. 69 1973.

²⁾ Bertelsen, Ole og Ussing, Jytte: Familiestørrelse og livsstil. Socialforskningsinstituttet, København 1974, pg. 14 f.f.

accepteret i befolkningen, som debatten kunne forlede til at tro. Således viser en undersøgelse foretaget af det danske Gallup Institut i 1973 (offentliggjort i Berlingske Tidende), at kun ganske få procent af befolkningen (både mænd og kvinder) finder det naturligt, at en gift kvinde med små børn har et fuldtidsjob. Over halvdelen af befolkningen mener ligefrem, at kvinden bør blive hjemme hos børnene hele dagen. Denne holdning findes hyppigere hos ældre end hos yngre og hyppigere på landet end i byen. I de familier, hvor hustruen ikke har erhvervsarbejde, mener 63 pct., at moderen burde blive hjemme hos børnene, mens kun ca. 40 pct. af de interviewede fra familier, hvor hustruen har hel- eller halvdagsarbejde, er af den samme opfattelse. En undersøgelse, hvis resultater peger i samme retning, er socialforskningsinstitutets fertilitetsundersøgelse¹⁾. Her er det ovenikøbet de gifte kvinder, der selv er blevet spurgt, og kun ganske få procent af dem ønsker at have heldagsarbejde, mens børnene er små. Af de gifte kvinder, som selv har heldagsjob, er det kun 3 pct., som også synes, at det er den bedste måde at indrette sig på. Af dem, som har deltidsjob, synes 59 pct., at dette er ideelt, mens de øvrige mener, at det er bedst, at kvinderne er hjemmegående, mens børnene er små. Størst er overensstemmelsen mellem adfærd og holdning hos de hjemmegående; blandt dem er der $\frac{2}{3}$, som mener, at det er ideelt, at kvinden er hjemmegående, og $\frac{1}{3}$, at det er ideelt med et halvdagsjob. Dette tyder på, at realiteterne: Mange fuldtidsbeskæftigede gifte kvinder og mange børn i heldagsinstitutioner er udtryk for en adfærd, som ikke modsva-

¹⁾ Bertelsen, Ole og Ussing, Jytte: Familiestørrelse og livsstil, Socialforskningsinstituttet, København 1974, pg. 51.

res af en tilsvarende holdning. Det kan på denne baggrund forsigtigt konkluderes, at selv om kvindens rolle i ægteskabet til en vis grad er ændret, derved at hun har erhvervsarbejde og kan få børnene passet af andre, hvilket giver hende mulighed for at forsørge sig selv, så er det stadig en udbredt holdning, at hun burde passe sine børn selv; i hvert fald den halve dag.

Såfremt de papirløse forhold er udtryk for, at man ønsker at opbygge et forhold mellem toigestillede parter, hvor begge forsørger sig selv, kan man vente at finde en højere erhvervsfrekvens blandt samlevende kvinder end blandt gifte.

Ægteskabsundersøgelse

I ægteskabsundersøgelsen er ingen af de ugifte samlevende kvinder rubriceret som husmødre; de har næsten alle arbejde (94 pct.) eller er under uddannelse (4 pct.). Det er mest rimeligt at sammenligne med de *nygifte* kvinder, idet aldersfordelingen næsten er den samme i de to grupper. Af disse er 28 pct. husmødre, 66 pct. har erhvervsarbejde og 5 pct. er under uddannelse.

Tabel 7. Kvindernes beskæftigelse.

	Samlevende		Gifte	
	Ugifte	Frask.	i 1972	i mindst 10 år
Erhvervsarbejde .	94	86	66	60
Husmor	0	6	28	38
Under uddannelse	4	0	5	0
Andet	2	8	1	2
I alt	100	100	100	100
Antal interviewpersoner . . .	46	65	220	257

Det samme kan siges om den lidt ældre gruppe af samlevende – nemlig de samle-

vende fraskilte, som aldersmæssigt bedst kan sammenlignes med de langvarigt gifte. Kun 6 pct. af dem er husmødre mod 38 pct. af de langvarigt gifte. Blandt de gifte kvinder er der en sammenhæng mellem forekomsten af små børn (0–7 år) og erhvervsarbejde. Nu er det kun meget få af de ugifte samlevende, som har små børn, men selv de, der har det, har erhvervsarbejde. Det samme gælder de fraskilte samlevende, hvoraf flere har små børn. Om dette forhold, at de samlevende kvinder i højere grad har arbejde end de gifte, er udslag af en ligestillingsideologi vides ikke. Der kan også tænkes den mulighed, at det papirløse forhold ikke på samme måde som ægteskabet opfattes som et økonomisk fællesskab, der kan berettige, at kun den ene tjener penge. Såfremt denne antagelse er korrekt, kan man forvente, at de papirløse, såfremt de siden gifter sig, vil ændre adfærd i retning af den traditionelle arbejdsdeling, fordi det følger med vielsesattesten.

At omsorgen for børnene stadig falder ind under kvindens domæne, fremgår endvidere af ægteskabsundersøgelsens oplysninger om, hvem af forældrene der fik tildelt børnene ved separation eller skilsmisse. I de skilsmisser, hvor der var fællesbørn i ægteskabet, fik kvinden børnene i 85 pct. af tilfældene, manden i 7 pct., mens børnene blev delt mellem forældrene i de resterende 8 pct af skilsmisserne. Det skal bemærkes, at der i langt de fleste tilfælde var enighed om, hvorledes børnene skulle deles. Langt de fleste kvinder er tilfredse med den måde, delingen fandt sted på, men ca. $\frac{1}{3}$ af mændene erklærer sig utilfredse. Et udtryk for den samme holdning kan findes i svarene på et spørgsmål til de gifte om, hvad de tror, der ville være det største problem ved en eventuel skilsmisse. Her gives mange for-

skellige svar, men i relation til det just omtalte er det interessant, at mændene svarer, at de ville *savne* børnene, mens kvinderne svarer, at de vil få *problemer* med børnene. Dvs. at både mænd og kvinder på forhånd går ud fra, at mændene kommer af med børnene, og kvinderne får dem.

2. De sociale ydelser

Den ændrede indstilling til ægteskab contra papirløst samliv, som er omtalt foran under A., har man bl. a. søgt at forklare ved, at forskellige bestemmelser i lovgivningen stiller enlige bedre end ægtepar. Dette kan evt. få folk til at anlægge en ren økonomisk vurdering af ægteskabet og foretage en beregning af, hvad der i deres konkrete situation bedst kan betale sig: At leve med eller uden vielsesattest.

Ægteskabsundersøgelsen

I ægteskabsundersøgelsen er det som tidligere omtalt kun ca. 13 pct. af de samlevende, der nævner skat, børnetilskud eller andre økonomiske grunde som den væsentligste grund til, at de ikke har giftet sig. Herudover har man stillet en række spørgsmål om, hvilke fordele og ulemper der er knyttet til at leve h.h.v. med og uden vielsesattest. Spørgsmålene drejer sig om, hvorvidt der er knyttet nogle fordele (såvel over for det offentlige som i parternes indbyrdes forhold) til den ene og den anden samlivsform. Da der kan være forskellige fordele ved begge former, kan den samme interviewperson besvare begge spørgsmål bekræftende.

De to grupper af gifte kan finde fordele ved det papirløse forhold og ved ægteskabet i samme omfang (ca. 60 pct.). De samle-

vende, og især de fraskilte blandt de samle- vende, kan derimod i ringere omfang finde fordele ved ægteskabet end ved det papir- løse forhold.

Tabel 8. Andelen, som kan finde fordele ved det papirløse forhold og ved ægteskabet.

	Fordele ved det papir- løse forhold	Fordele ved ægteskab
	Pct.	Pct.
Samlevende ugifte	62	54
Samlevende fraskilte . .	57	39
Gifte i 1972	65	61
Gifte i mindst 10 år . . .	61	64

Når de interviewede derefter bliver spurgt om, hvilke fordele det kan give i relation til *det offentlige* at leve papirløst, er de hyppigst nævnte fordele skat og børnetilskud (der skal erindres om, at reglerne for tilde- ling af det forhøjede og det ekstra børnetil- skud på interviewets tidspunkt maj 1973 sta- dig var knyttet til den formelle civilstand). Andelen, som kan komme i tanke om disse fordele, er højere blandt de gifte end blandt de samlevende, ligesom de gifte i gennem- snit nævner flere fordele ved at leve papir- løst end de, der faktisk har valgt denne sam- livsform. Når det drejer sig om fordele ved ægteskabet, nævner begge grupper – gifte og samlevende – lige mange fordele.

Såfremt der er en sammenhæng mellem stigningen i de papirløse forhold og tilde- lingskriterierne for forskellige ydelser, kan man forvente, at antallet af papirløse for- hold vil falde og antallet af vielser igen sti- ge, efterhånden som papirløse og gifte lige- stilles på en række områder (børnetilskud, daginstitutionspladser). Det foranstående kunne imidlertid tyde på, at der ikke findes

nogen videre sammenhæng mellem disse ting.

3. Ideologiske forhold

Baggrunden for en delvis ændret ægteskabs- opfattelse må også søges i forandringer i de mere generelle værdinormer såsom de religi- øse og de politiske. Det kan være uhyre van- skeligt at dokumentere en påstand om, at danskerne fjerner sig mere og mere fra kri- stendommens og folkekirkenes værdinormer. Men der findes enkelte oplysninger, som kan underbygge påstanden. I 1964 svarede såle- des ca. 72 pct. af den voksne danske befolk- ning ja til et spørgsmål, om man ville melde sig ind i folkekirken, hvis det var nødven- digt for at blive medlem¹⁾. I november 1972 svarede kun ca. 60 pct. ja på det samme spørgsmål²⁾.

Ægteskabsundersøgelsen

I ægteskabsundersøgelsen fik de interviewede stillet nøjagtigt det samme spørgsmål. For- målet var hermed bl. a. at se, om de samle- vende var mere negative over for folkekirken end de gifte; et resultat man måtte forvente, såfremt holdningen til ægteskabet er et ud- slag af en mere generel religiøs og politisk holdning. Forventningen holdt stik; væsent- ligt færre af de samlevende end af de gifte ville melde sig ind i folkekirken, såfremt det var nødvendigt for at blive medlem. Forskel- len skyldes ikke, at de samlevende er yngre end de gifte.

¹⁾ Kühl P.-H., Koch-Nielsen I. og Westergård K.: Fritidsvaner i Danmark. Socialforskningsinstitut- tet Kbh. 1966.

²⁾ Upubliceret materiale fra omnibusundersøgelsen nov. 1972. Denne undersøgelse er en landsdæk- kende interviewundersøgelse foretaget af social- forskningsinstituttet og Danmarks Statistik.

Tabel 9. Andelen, som ville melde sig ind i folkekirken blandt de samlevende og blandt de gifte.

	Pct.
Samlevende ugifte	39
Samlevende fraskilte	37
Gifte i 1972	54
Gifte i mindst 10 år	61

Man må desuden antage, at den hyppigt omtalte »venstredrejning«, som satte ind i sidste halvdel af tresserne, har haft en vis indfly-

delse på opfattelsen af ægteskabet og af familien i det hele taget. Problemet er, om den ændrede holdning har slået igennem også udenfor de »venstreorienteredes« egen kreds. Stigningen i de papirløse forhold kunne tyde herpå. På den anden side kan den udbredelse, som den traditionelle opfattelse af kvindens rolle har, tydes i modsat retning. Konklusionen bliver snarest den, at visse »holdningsbrokker« fra ungdomsoprøret er blevet spredt vidt omkring, uden at den tilgrundliggende holdning er blevet alment ændret.

C. Kendskab til visse separations- og skilsmissebetingelser

Ægteskabsundersøgelsen

Det var karakteristisk for besvarelsene af ægteskabsundersøgelsens spørgsmål om holdning til skilsmissebetingelserne, at næsten alle de interviewede havde en holdning og besvarede spørgsmålene. Når det derimod drejer sig om kendskabet til den nugældende lovgivning, er der mange, som besvarer spørgsmålene med »ved ikke« – og mange, hvis ukendskab til lovgivningen afsløres af de forkerte svar, der afgives. De fleste er dog klar over, at der ikke findes nogen direkte adgang til ensidig skilsmisse, men 24–42 pct. tror, at ægtefæller kan få direkte skilsmisse, hvis de er enige om at ønske det, og fra 33–44 pct. tror, at utroskab kun giver adgang til separation.

De fleste kan angive, hvad forskellen er på separation og skilsmisse, men en stor minoritet (fra 19–42 pct.) ved ikke, at separation automatisk giver adgang til skilsmisse,

ligesom der er stor usikkerhed med hensyn til separationstidens længde.

Tabel 10. Andelen, som afgiver forkerte svar på spørgsmål om, hvornår man kan opnå skilsmisse.

	Tror man kan få skilsmisse ved enighed	Tror man kun kan få separation ved utroskab
	Pct.	Pct.
Enlige ugifte	24	36
Enlige fraskilte	39	33
Samlevende ugifte	32	44
Samlevende fraskilte	42	36
Giftede i 1972	36	36
Giftede i mindst 10 år	36	44

Fra 71–79 pct. kender den eksisterende lovgivnings regler om ligedeling ved skifte, mens 13–18 pct. tror, at der gælder et akkvisitionsfællesskab.

D. Samkvemsretten

Det er tidligere nævnt (p. 21), at det stadig er langt det mest almindelige, at forældremyndigheden ved separation eller skilsmisse tilfalder moderen, samt at der i de fleste tilfælde har været enighed om, hvorledes børnene skulle deles. Den af forældrene, som ikke får forældremyndigheden, har ret til samkvem med barnet. Denne samkvemsret har været udsat for en del offentlig kritik, som regel i forbindelse med presseomtale af enkelte sager, hvor samkvemsretten er blevet håndhævet ved fogedens hjælp.

I lidt over 10 pct. af tilfældene fik den af forældrene, som ikke fik forældremyndigheden, heller ikke adgang til samkvem med barnet. Man har ikke i undersøgelsen spurgt om årsagen hertil.

Hyppigheden af kontakten med de børn, man har samkvemsret med, er væsentlig højere blandt de enlige fraskilte end blandt de samlevende fraskilte. 41 pct. af de enlige fraskilte har haft kontakt med deres barn indenfor den sidste uge, mens det samme kun

er tilfældet for 28 pct. af de samlevende fraskilte. Blandt disse er der 30 pct., som ikke har set deres barn indenfor de sidste 5 uger (mod 13 pct. af de enlige fraskilte). Det er også de samlevende fraskilte (42 pct.), som synes, at samkvemsretten volder problemer, mod kun 28 pct. af de enlige fraskilte. Spørgsmålet, om samkvemsretten volder problemer, er kun stillet til de forældre, der er indehavere af samkvemsretten, ikke til dem, der selv har børnene.

Alle de fraskilte blev spurgt, om der i forbindelse med separationen eller skilsmissen var problemer, som de især ville fremhæve. 14 pct. svarer herpå, at der har været problemer i forbindelse med forældremyndighed og samkvemsret.

Til slut skal det nævnes, at fra 70–80 pct. af de interviewede mente, at den af forældrene, som ikke får barnet ved en separation eller skilsmisse, skal have samkvemsret med barnet, selv om forældremyndighedens indehaver modsætter sig det.

